

Мы же здѣ мали суше во градъ Львовѣ, толик труд имуше со епископом нынѣшним Болобаном, яко же и прежде со отцем его¹ епископом лвовскимъ, не себѣ ради церкви блюдем, — имамы бо безпечално житіє во охрестныхъ градѣхъ² Вже два краты попы епископскіє урядови папѣзскому ключѣ церковные отдаючи здражали³, и дань навели на (нас)⁴, Греков ради, иже имуть со купецтвы прибіжище во градъ Львовъ Такоже и честную обитель св. Онофрія⁵ странныхъ ради иноковъ грецкихъ, переходящихъ градъ сей, стережем, и фундуемъ тѣ двѣ мѣсти⁶ А твоя святительская милость знову (отдаеши)⁷ епископу законопротивному и его безчинному священникамъ Котори если третій разъ таковую зраду учинят, конечно южъ не оборонимо! Бо на тот часъ не было в мѣстѣ нашемъ езувитовъ, котори много русскихъ церквей поосѣдали. И нынѣ живутъ въ градѣ нашемъ не имуше церквей, присто причины назирающе, да возмогутъ от насъ похитити

Франко припускавъ, що сі листи були завезені на Афон братськимъ посланцемъ, може, навіть тамъ мали й перекладатися на грецьку⁸. Сей другий здогадъ здається мені малоправдоподібнимъ, але що афонськимъ українцямъ братські листи тою чи іншою дорогою стали звісні відразу, се більш ніжъ імовірно, і «Писаніє» Вишенського в цілімъ ряді пунктівъ виявляє свою суголосність з наведеною запискою. З огляду, що се один з найкращихъ творівъ Вишенського, повний не тільки прекраснихъ деталей, а і в цілімъ досить добре витриманий — досить конструктивний, якъ рідко у нього, а при тій невеликій, я вважаю потрібнимъ подати його в цілості.

Те, що читається в збірнику якъ кінцева приписка, становить логічний вступ:

Іоанъ иннокъ зъ Вышнѣ, отъ святыхъ Афонскихъ Горъ Прочюхъ отъ Лядской землѣ, сирѣчь Малой Русіи, яко напали на васъ злоереси Того ради послахомъ отца нашего Сава проигумена отъ святыхъ Павелъ А вы же, Христовы христіане, примѣте его съ радостію, и милостыня сътворѣте — того ради молимъ вашей милости!

Саме ж писаніє починається такъ:

1) Тобѣ въ земли зовемой Полской мешкаючому всякаго возраста, стану и преложенства народу Рускому, Литовскому и Лядскому въ роздѣленныхъ сектахъ и вѣрахъ розмаитыхъ сей гласъ въ слухъ да достиже!

¹ Дивъ вище (розбивка моя)

² Се интересне підчеркнення, що братство вважає потрібнимъ обстоювати Львів якъ важну національну позицію, хоч умови життя для мішанства легші по іншихъ, сусідніхъ містахъ и мѣстечкахъ

³ Якъ свідчить Потій, Балабан почавъ свою уніонну акцію за змовою з арцибіскупом, і може бути, що пообіщавъ йому братські церкви Сей епізод у нього не тривавъ довго, і тому сей моментъ зостається неяснимъ

⁴ «Насъ» додавъ перший видавець, і воно справді потрібне

⁵ Се нинішній василіанський монастир на Жовківській передмісті Львова, братство і владика спорили за нього, і грамотою патріарха, що давъ привід до сього листа братчиків, сей монастир бувъ признаний за владикомъ

⁶ Братську церкву і монастир св. Онофрія

⁷ Се слово додано з огляду на зміст, в копії дієслово явно опущене, якъ запрямитивъ ще перший видавець

⁸ Іван Вишенський і его твори с. 163

2) Озпаймую вамъ, якъ земля, по которой ногами вашими ходите и въ пейзажъ въ жизнь сию рожденіемъ произведени есте и нынѣ обитаете, на васъ передъ Господомъ Богомъ плачеть, стогнеть и въпнеть, просячи Сътворителя яко да пошлетъ серпъ смертный, серпъ казни погибельной, якоже древле на Содомляны, и всемірного потопу, который бы васъ выгубити и искоренити (яко да не скверните болшей оную антихристовымъ безбожнымъ невѣріемъ и поганскимъ нечестымъ и несправедливымъ житіемъ вашимъ) моглъ! Изволяючи лѣпше пуста въ чистотѣ стояти, нежели вашимъ безбожествомъ населена и беззаконными дѣлами осквернена и запустошена, от хвалы всемогущаго Бога создателя и творца небеси и земли оставлена быти¹.

3) Гдѣ бо нынѣ въ Лядской земли вѣра?

Гдѣ надежда?

Гдѣ любовь?

Гдѣ правда и справедливость суда?

Гдѣ покура?

Гдѣ евангельскіе заповѣди?

Гдѣ апостольская проповѣдь?

Гдѣ святыхъ законы?

Гдѣ храненіе заповѣдей божихъ?

Гдѣ непорочное священство?

Гдѣ простое благоговѣнное и благочестивое христіанство?

Не все ли превратися въ паче всѣхъ языкъ нечистыхъ нечестнѣйшее житіе и безвѣріе?

И почто и именемъ христіанскимъ себе гласити безстыднѣ дерзаете, егда силы того имени не хранити, ниже дѣльнымъ постиженіемъ съхранити того имени свойство учити ся не хотите?²

4) О окаянная утроба, которая таковыхъ сыновъ на погыбель вѣчную породила и на съблазнъ прелестного свѣта выпустила!

Днесь бо въ Лядской землѣ священники всѣ, — якоже древле нѣкогда Елзавелины (а не небеснаго Бога) жрецы — чревомъ а не духомъ офѣрять³

Панове зась надъ Бога богами вышними надъ своими подручными подданными ся починили, и надъ творца, равнымъ здаіемъ образа всѣхъ почтившего, судомъ беззаконнымъ вознесли ся Безсловесныхъ естество вышшею цѣбною въ своихъ, антихристового закона правахъ надъ людъ божій, имъ до часу подъ власть злецоный, оцѣнили!⁴

4а) Въ мѣсто зась евангелской проповѣди, апостолской науки, и святыхъ закона, и ограниченія цноты и учтивости сумненія христіанского, нынѣ поганскіе учителя, Аристотели⁵, Платоны и другіе тымъ подобные машкарники а комедійники въ дворехъ Христа Бога владѣють!

Въ мѣсто зась смиренныя простоты и нищеты гордость, хитрость, матлярство⁶ и лихонмство владѣеть!

¹ Ніж зостатися без хвали Богови

² Не хочете доходити того, щоб ділом своїм виявити істоту (христіанську), котрої ім'я носите

³ Жертви приносять.

⁴ З огляду на особливу цінність сього місця я подам його переклад. «Пани в відносинах до своїх підручних підданих поробили з себе богів, вищих від самого Бога. В суді своїм беззаконним вонеслися над ними вище від Творця, що всіх рівно (і тих підданих) надлив своїм образом. У своїм праві — антихристовим законі — безсловесні сотворіння вони ошинули вище над люд божий, до часу поручення під їх владу». Мова тут про такси за різні роди порушення панської власності. Вишенський показує себе тут знавцем сучасного права Польщі-Литви

⁵ Друк Аристотели

⁶ Махлярство — фальш

Въ мѣсто зась суду и правды несправедливость, ложь, кривда, прехитренье, препренье, потварь¹, лицемѣрие, леть и квалть антихристовъ владѣеть!

Въ мѣсто зась вѣры и надежды и любви безвѣрство, отчаяние, ненависть и мерзость владѣеть!

Въ мѣсто зась цѣломудрѣнаго житія конечное штетеченство², плюгавство и нечистота скверная³ владѣеть!

5) Покайте ся убо всѣ жители тоя земли! Покайте (ся) да не погыбнете дво якою погыбелю и вѣчною и дочасною, отъ скорого гнѣва божія нагло!

Аще ли же не хотите — тогда къ вамъ, стаду православному христианскому мовлю Будѣте готовы отлучити ся отъ того погыбелнаго антихристова и содомскаго рода! да есте⁴ истинною Новый Израиль, а не съ поганцы погане!

5а) Гдѣ бо въ поганѣхъ таковой плодъ нечистый, якоже нынѣ въ Лядской земли видить ся? Стосугубнѣи не крещенные въ имя Отца и Сына и Святого Духа, прелщенные отъ дявольскаго слуги и лжепророка Махомета Турки честнѣйшіе суть предъ Богомъ въ судѣ и правдѣ якої такой, нежели крещенные Ляхи, которые на евангельскую науку съпротивно борють и оную своимъ злымъ житиемъ и гордостію антихристовога духа пожерши поирають!

5б) Прето, вѣдаючи вы о семь, православнии христиане, не скорбѣте! Господь бо есть съ нами! Имѣйте убо вѣру и надежду въ Бога жива крѣпку и непоколебиму! На пановъ же вашихъ Рускаго рода, на сыны челоувѣчскія не надѣйте ся! Въ нихъ же нѣсть спасенія. Всѣ бо живого Бога и вѣры еже в него отступили Прелести же еретическаго, любви духа тшеславнаго, жизнлюбовію и лихоимству ся подклонили. Въ нихъ же не благоволит Господь, по реченному. «а егда обинеть ся, не благоволитъ душа моя о немъ!» Тѣмже да отступитъ отъ неправды всякъ именуяй имя господне!

Будите убо готовы на пріятіе Исуса, которій нынѣ у вашей земли не маеть гдѣ главу подклонити! Духи бо нечисти поднебесни вездѣ въ естествѣ зовомыхъ христианъ гнѣздять ся царситууютъ. Прелстили, прехитрили и отъ Бога различными ересми десно и шуе естество челоувѣческое открали, и въ слѣд себе отволокли суть

Яко нынѣ нѣсть хвалы Богу ни мало въ Лядской землѣ, и христианство вконецъ ичезе и погыбе. Всѣ бо настоящаго вѣка гонять, да ся его благими удовольять и насытятъ. О будущаго же вѣчнаго наслажденіе мыслити и искати въ жизни сеи — и память тую уморили. И якоже камень къ оной⁵ жизни онечувствѣли суть!

Обачь, гдѣ ся толко отъ васъ обрѣтаеть истинный священникъ, инокъ цѣломудръ и мирскаго житія христианинъ православный, которій отъ труда своего житіе свое, богобойне живучи, а не отъ лихоимства языческаго окормляетъ, и правду видѣти алчеть и жаждеть?

Дасть вамъ Богъ по желанію вашему! Не скорбѣте убо, но потерпите мало. Грядый бо приидеть и не законснить!

6) Да прокляти будутъ владыки, архимандрити и игумени, которіе монастырѣ позапустѣвали и фольварки собѣ зъ мѣстѣ святыхъ починили, и сами толко зъ слуговинами и пріятелми ся въ нихъ тѣлесне и скотски переховывають

На мѣстѣхъ святыхъ лежачи гроши збирають

Съ тыхъ доходовъ, на богомолци Христовы поданыхъ дѣвкамъ своимъ вѣно готують

Сыны одѣвають

Жены украшають

¹ Наклепи

² Розпуста

³ Друкъ сверная

⁴ Неясно аби вамъ бути (зам да будете), чи бо ж ви (егда есте).

⁵ Будучий

Слуги умножают
Барвы ¹ справують
Прителѣ обогачують
Карити зиждуть
Возники ² сытые и едиобразные спрягають
Рѡскошь свою погански ³ исполняю(тъ)

А въ монастырѣ рѣкъ и потоковъ непрестайно ⁴ въ молитвѣ къ небесному кругу текущихъ иноческаго чина по закону церковному — видѣти нѣсть И мѣсто бдѣнія пѣсни и молитвы и торжества духовнаго пси выють, гласятъ и ликують¹

Гдѣ нынѣ правило по уставу святыхъ въ Лядской земли въ церкви видѣти и слышати хощеша? То есть вечерню, павечерницу, полунощницу, заутреню, 1-й часъ, 3-й часъ, 6-й часъ, 9-й часъ? Книжное поученіе день и ночь? Не все ли преврати ся въ поганское безвѣріе, и слѣдъ христіанскаго житія исчезе и погиге?²

Владыки бо безбожные, в мѣсто правила и книжного поученія въ законѣ господній день и ночь, надѣ статутами и лжею увесъ вѣкъ свой упражняютъ и погубляютъ И вмѣсто богословія и вниманія настоящаго житія — прелести хитрости челоувѣческа, лжи, щекарства ⁵ і прокурацій ⁶ дяволскаго празнослavia и угождения ся учать

О земле запустѣлая и зарослая терніемъ безвѣрія и безбожія!

О образе божій, по (подобію его) ⁷ зданный — како погребеша отъ славы нетлѣнной вѣчной жизни небеснаго царства въ жизни сей скороисчезающей!

О челоувѣче окаянный — како чести своея отбѣгши и къ безсловесныхъ скотохъ ⁸ несмыслеству припрятися ⁹ и усвоитися чувствомъ изволилъ еси!

О христіанине реченный ¹⁰ — како помазаніе крещения въ божество, божествамъ Духа, миролюбіемъ симъ посмрадилъ еси!

О сыне вѣроу небеснаго Бога — како сыномъ дявольскимъ плоды дѣлъ своихъ преименовати ся изволилъ еси!

О царское священіе, языку святой, люде обновления — како въ поганское и еретическое безвѣріе превратилъ ся еси!

7а) Къ тебе же, земля Лядская, съ плачемъ гласъ Ісаинъ мовлю «И како бысть блудница градъ вѣрный Сіонъ, полнъ суда, въ немже правда успе, въ немже нынѣ убійцы! сребро ваше непотребно, корчемницы твои смѣшають вино съ водою»

Еже есть образъ лядскаго священства, священници бо твои смѣшають истинное слово божіе съ лжею съ похлебствомъ ¹¹, ласканіемъ, лицемѣріемъ, лестію и челоувѣкоугожденіемъ, оводнѣвающе винную водою лицемѣрія и лести, — чесаніемъ слуховъ, а не боденіемъ и убіеніемъ грѣха, внутрь сердца крѣмого, истинною обличенія!

Князи твои закону божію не покоряютъ ся — обещници ¹² гатемъ, любяще мзду, гоняще за посулами, сиротамъ не судяще и суду вдовицъ не вмѣлюще! Сего ради — се глаголетъ владыка Господь Саваофъ «О горе мощнымъ и преложнымъ въ Лядской земли! Не престанетъ бо ярость моя на противность

¹ Ливрей (либерій) слугамъ справляють

² Коні

³ Друкъ поганскій

⁴ З Пидгорецького зб

⁵ Брехні

⁶ Процесуванія

⁷ «Єго» додаю від себе

⁸ Друкъ скотохъ

⁹ Припрятитися

¹⁰ Христіянинъ по імені.

¹¹ Лестю

¹² Спильники

ихъ и судъ лукавства ихъ! И противленія надъ ними учиню, и наведу руку мою на нихъ, и распалю бѣдами и искусомъ въ чистоту Не хотящихъ же покаяти ся и отъ того злонравія предложити ся — и до конца погублю, и память имени ихъ в веки затрачу. И отъиму¹ всѣхъ беззаконныхъ отъ тебе², и всѣхъ гордыхъ смиру И будетъ крѣпость ихъ яко паздеріе згребное, и дѣла ихъ яко искры огненны И съжегутъ ся беззаконници и грѣшници вкупѣ, и не будетъ угашаяя!»¹

76) О лютъ, страно грѣшна,
людіе полни грѣховъ,
племя злое,
сынове беззаконни!

Остависте Господа и разгнѣвасте святого Израилева, отвратисте ся впятъ!

Что и еще уязвляете ся, прилагающе беззаконіе къ беззаконію?
Отъ главы и до ногъ острупѣли есте!
Отъ начальникъ, отъ священникъ и до простыхъ онечистѣли есте!
Осраднѣли есте гноемъ миролюбія!
Образъ божій огноили есте!
Нѣсть мѣста цѣлого отъ грѣховного недуга —

все струпъ,	все неправда,	все сѣнь,
все рана,	все лукавство,	все пара,
все пухлина,	все хитрость,	все дымъ,
все гнильство,	все коварство,	все суета,
все огонь пекельный,	все кознь,	все тщета,
все болезнь,	все лжа,	все привидѣніе!
все грѣхъ,	все мечтаніе,	

Сущее же нѣсть ничтоже! Нѣсть гдѣ плястра приложити на исцѣленіе нѣкоея части. Все смертоносный грѣхъ, все пекломъ, адомъ и гееною вѣчною смердитъ!

8) Покайте ся убо, Бога ради, покайте (ся), донелѣже покаяннію время имате!

По смерти бо сего обрѣсти не можете!

Что толико онечюствѣли, одебелѣли и окаменѣли сердцемъ и помысломъ есте?

Еда не вѣруете, яко помрете?

Аще украдаеть вамъ диаволь туя память, и ослѣпляетъ васъ миролюбіемъ?

А вы пробѣгнѣте³ памятію народившихъ васъ и предковъ вашихъ! Гдѣ ся подѣли, и въ которую сторону отошли? Не померли ли? не и вамъ ли тамъ подобаеть отъити и также помрети?

А егда и вы мусите, хочъ и не хотите, также якъ и родители ваши помрети, готовте жъ ся на исходъ къ будущему вѣку!

Готовѣте дѣла,
готовѣте чистое житіе,
готовѣте богоугождене!

Да егда повелитъ вамъ маятель⁴ отъ сея жизни преходити, да имате тое готово зъ собою!

Да будетъ тое сокровище при васъ на смертной постели!

Да видите тое събраніе свое, егда душа съ тымъ окаяннымъ тяжаромъ тѣла розстати ся хочеть, и утѣшитъ ся!

Нехай будетъ тое сокровище ваше вамъ посломъ до нѣдръ Авраамлихъ!
Яко да готуетъ покой и мѣсто отпочиненія,—

¹ Тут зайве у.

² Місце не в порядку

³ Друкъ · прибѣгнѣте съ

⁴ Себто матель — господар.

мѣсто прохладное,
мѣсто покойное,
мѣсто затишное,
отнюду же отбѣже всяка болѣзнь, печаль и въздыханіе
идже присѣщаєть свѣтъ троичнаго божества,
идѣже жизнь безконечная,
радость незреченная,
песелк непостижимое,
идѣже лица святыхъ,
лица патриархъ,
лица древле Богу угодившихъ,
лица пророкъ,
лица апостоль,
лица мученик, преподобныхъ, праведныхъ, въ постѣ, молитвѣ и подвижѣ
просиявшихъ,
пустынное възпитаніе,
честное възкормленіе и оживотвореніе Духа святого дѣйством и благо-
датую,—

ихже подражатели в подвижѣ быти и наслѣдниками части и жребія ихъ
получити васъ сподоби, Христе царю,— котрому ти приносит ся отъ всея
твари честь и поклонен съ Отцомъ и Святымъ Духомъ нынѣ и присно и въ
вѣки вѣком Аминь

Як бачимо, се досить конструктивно збудований поклик до
покаяння в стилі пророків — паралель до погрози Єзекилеви-
ми словами в львівськiм (Зизаніiнiм) листі: апокрифічний
плач землі¹, як вихідний мотив (1); цитати з Ісайї (7а і б)
в паралель Зизаніiнiй цитаті з Єзекиля Образ загального
«поеретичення», розпусти і обмирщення в ряді яскравих ха-
рактеристик розвиває загальні тези львівського листа (тут і
пiклування про сiм'ю, і псарні по монастирях, і загальне за-
недбання богослужіння). Спеціальна клятва на єпископів,
осторога перед зайвими надіями на панів і поклик до поправи
і каяття, що двічі (5 і 8) у різних формах з різними підходами
повторюється на протязі цього писання. Циклічна будова, в
котрій напруження то степенується, то розвантажується ка-
денціями — ритмічними рядами паралельних, часом римова-
них виразів.

Пок Франко, признаючи сьому творові «силу вираження і
величність помислів» і зачисляючи його «до найкращого, що
взагалі посідає наша література», закидав йому, що «він
гршить подекуди многословієм і риторикою»,— і сей закид
з того часу повторюється в літературі². Але я не вважаю його
оправданим! «Писаніє» побудоване в стилі патетичного ритор-
ства, і оскільки воно риторське, оскільки того вимагає сей
літературний рід Він вимагає паралелізмів, образовості, і
понад се зайвого «многословія» Посланію ніяк не можна наки-
нути

¹ Про сей мотив у нашій легенді див в т IV

² Возняк II с 135, пор Франко с 165

Другий закид, зроблений Франком, — що позитивна сторона «реформи суспільності» бідна в «писанію»: мало дає конкретних вказівок, *яке* має бути життя. З нашого становища се загальна хіба — не самого Вишенського, але й усієї аскетичної моралі, «пустинного виховання»: воно не дає відповідних вказівок, що робити людям, які застаються «в миру». Але з сього становища Вишенський мав свою програму того, що він називав «очищенням церкви Христової», тільки відложив її до іншого писання, як се зараз побачимо. А тут я піднесу виразний соціальний нерв: як Вишенський і в сім, і в інших писаннях (се зараз побачимо!) виразно відчуває в отих братських скаргах соціальний характер конфлікту і яскраво підчеркує його своєю релігійною публіцистикою: стрічу міщанської інтелігенції з пануючою шляхетською верствою — тою, що силкується перетворити духовні посади в свої дідачні держави («тенути»), й тою світською частиною, котрої плоттю від плоті і кісттю від кості застаються шляхетноуроджені митро-і клобуконосці. Се підтверджує, що Вишенський не був зовсім тільки книжником-аскетом, а людиною з великим громадським досвідом, — і робить привабливим здогад (Франка), що походженням Вишенський таки був теж міщанин. Тому, скажемо, так відчув він соціальний підклад релігійного конфлікту, що малювала львівська записка!

· «Порада» і «Извѣщеніе о латинских прелестех». Написане восени чи зимою 1592 р. і вислане для розповсюдження в «Малій Росії», «Писаніє» Вишенського правдоподібно поширилось тоді, звернуло увагу на автора і придбало йому ім'я¹. Воно не могло не робити враження, як перше — скільки знаємо — могутнє, красою оповите відроджене слово, пущене в гушавину «всіх обще в Лядській землі живущих». Вишенський, мусимо думати, відразу виріс на духовного вождя. Йому доручають афоніти написання посланія на руки кн. Острозького до всіх вірних православних України, коли відчулась потреба підтримати їх у боротьбі проти унії. До нього звертається церковний протектор «Малої Росії» патріарх Мелетій з порадою не зоставатися далі в самотності пустині, а йти в світ, як пророк Ілля, котрого він йому дає в приклад, — безпосередньо стати в лаві борців проти лядської небезпеки².

¹ Франко хоч уважав деякі інші твори Вишенського ранішими, але також підчеркував се, що «Писаніє» було першим твором, випущеним під його іменем (с 165), і тим самим признавав за ним рішуче значення в утворенні літературної репутації Вишенського.

² Лист сей опублікував Франко (с 457), поправки Кримського до його перекладу в К Ст 1895, IX, с 235, тут справедливо звернено увагу на підозрливу дату, так як 11 надрукував Франко (с 237).